

Plichta, st. 1

Gmina Łukta

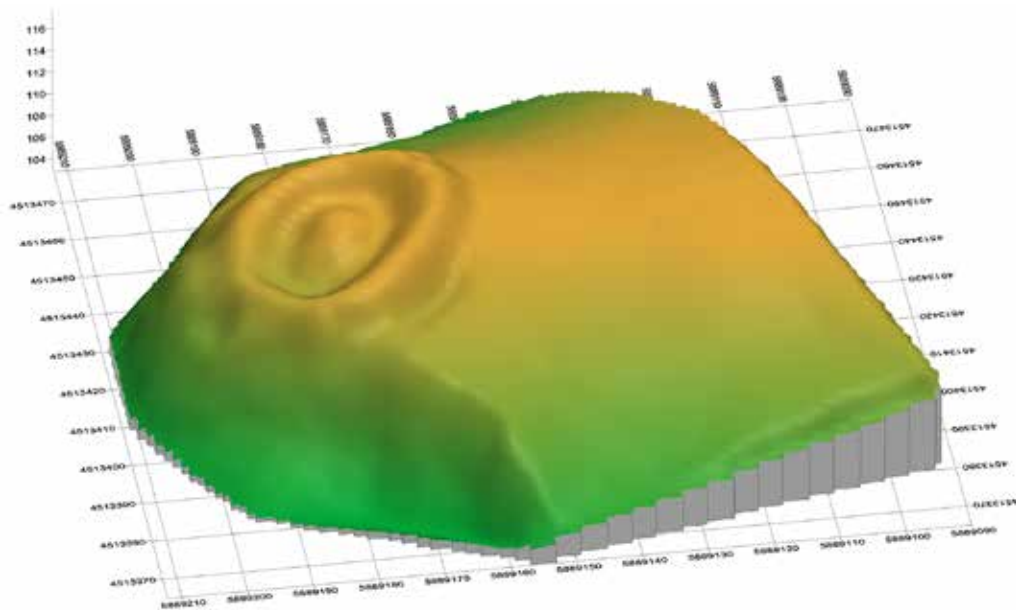
Powiat ostródzki

AZP 24-57/1

Współrzędne geograficzne:

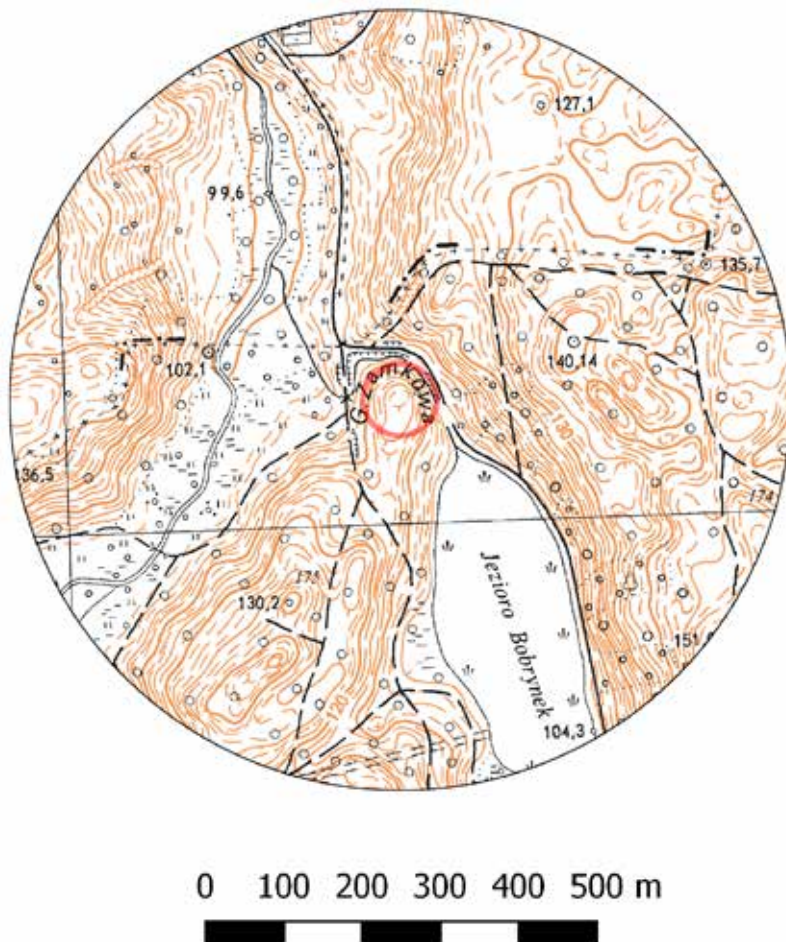
N 53° 44' 29,46"

E 20° 8' 34,88"

Ryc. 1. Grodzisko w Plichtce na mapie w skali 1:25000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 2. Grodzisko w Plichtce na mapie w skali 1:10000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA I JEGO FORMA

RAFAŁ SOLECKI I JACEK WYSOCKI

Grodzisko leży na gruntach obecnie należących do wsi Plichta, ale w starszych dokumentach opisywano je w odniesieniu do wsi Grazyimy w gminie Gietrzwałd, w powiecie olsztyńskim, która położona jest w linii prostej około 6 km na wschód. Do rejestru zabytków województwa olsztyńskiego zostało natomiast wpisane w 1949 r. jako należące do wsi Grażnice (*Grasnitz*) w gminie Biesal, w powiecie ostródzkim. Opisane jest tam jako „Obwałowane grodzisko wyżynne, owalne, zwane ‘Górą Zamkową’ [...] położone na północnym krańcu jeziora Bubrinek i otoczone wypływającym z tegoż jeziora strumieniem bez nazwy”¹. Starszą, niemiecką nazwę lokalną stanowiska podaje Hans Crome w swej pracy z 1937 r. informując, że w odległości 500 m na południowy wschód od wsi Grażnice (*Grasnitz*) znajduje się „Schloßberg”².

Obiekt znajduje się na cyplu będącym północnym krańcem wysoczyzny morenowej położonej przy zachodnim brzegu Jeziora Bobrzynek. Z jeziora tego wypływa niewielki, bezimienny strumień, który opływa grodzisko od wschodu, północy i zachodu (ryc. 1-2).

Grodzisko jest obiektem pierścieniowym, lekko wyciągniętym po osi północpołudnie z wałem dookołnym, bardzo słabo zarysowaną fosą zewnętrzną, głęboką fosą wewnętrzną i kolistym w planie niewielkim stożkiem wewnętrznym. Średnica grodziska mierzona do zewnętrznej krawędzi wału wynosi około 3945 m. Szerokość wału u podstawy dochodzi do 11 m, a jego średnia wysokość wynosi około 2,5 m, a największa około 3 m. Powierzchnia majdanu wynosi około 270 m², a powierzchnia wyniesienia w jego centrum wynosi około 75 m². Majdan lekko opada w kierunku północnozachodnim z około 115 m, na 112 m n.p.m. Najwyższy punkt wału znajduje się w części południowowschodniej, gdzie osiąga poziom około 117,8 m n.p.m., a najniższy w części północnozachodniej gdzie osiąga poziom około 113,1 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy poziomem wody w strumieniu, a szczytem wału od strony wschodniej dochodzi do 12,5 m (ryc. 3-6).

ŚRODOWISKO FIZYCZNO-GEOGRAFICZNE

JERZY NITYCHORUK I FABIAN WELC

Stanowisko położone jest na pagórku przylegającym do północnych brzegów jeziora Bobrzynek (Bobry-

nek). Od wschodu pagórek opływa struga wypływająca z jeziora. Pagórek osiąga wysokość ponad 116 m n.p.m., natomiast poziom wody w jeziorze to 104,3 m n.p.m.

Na podstawie wykonanych wierceń (ryc. 7-8) można stwierdzić, że w podłożu osadów budujących stanowisko są mułki, które budują kem limnoglacialny. Osady te przykrywa warstwa piasków i piasków gliniastych i to właśnie w tych osadach wykonano wał i fosy. Wysokość nasypów wałów osiąga około 1,5 m. Wały sypano bezpośrednio na glebę, którą nawiercono, a zatem materiał na wały czerpano z obu fos, zewnętrznej i wewnętrznej.

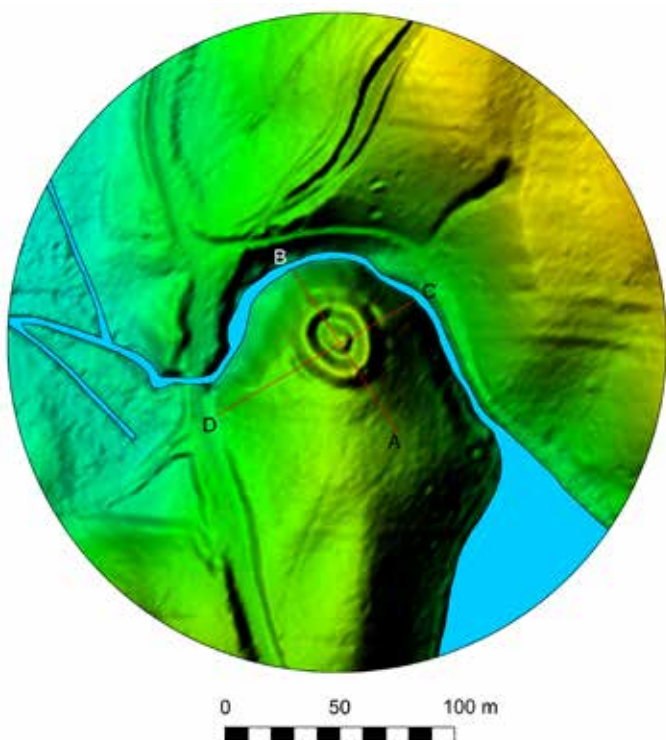
Ryc. 3. Widok grodziska w Plichtce od strony południowej (fot. J. Wysocki)

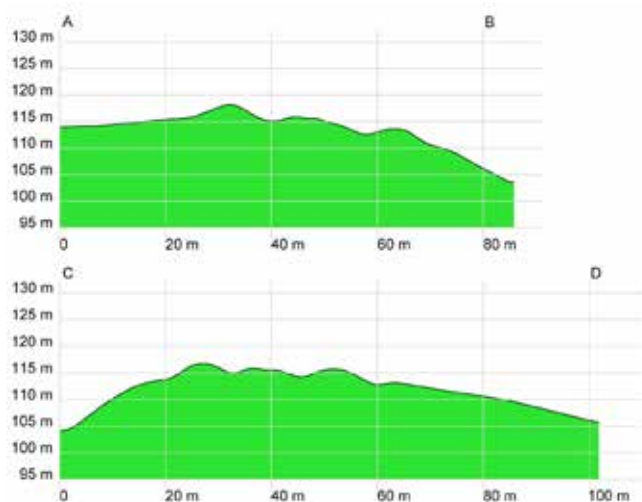
Ryc. 4. Widok majdanu grodziska w Plichtce (fot. J. Wysocki)

¹ Informacje z karty stanowiska z Archiwum WUOZ w Elblągu.

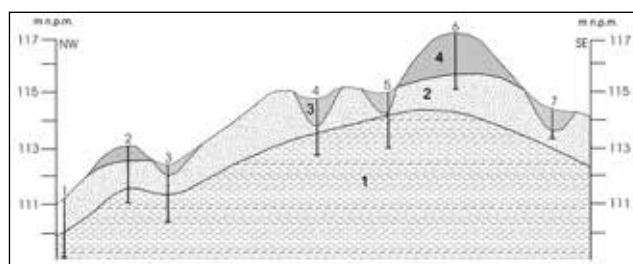
² Crome 1937: 120.

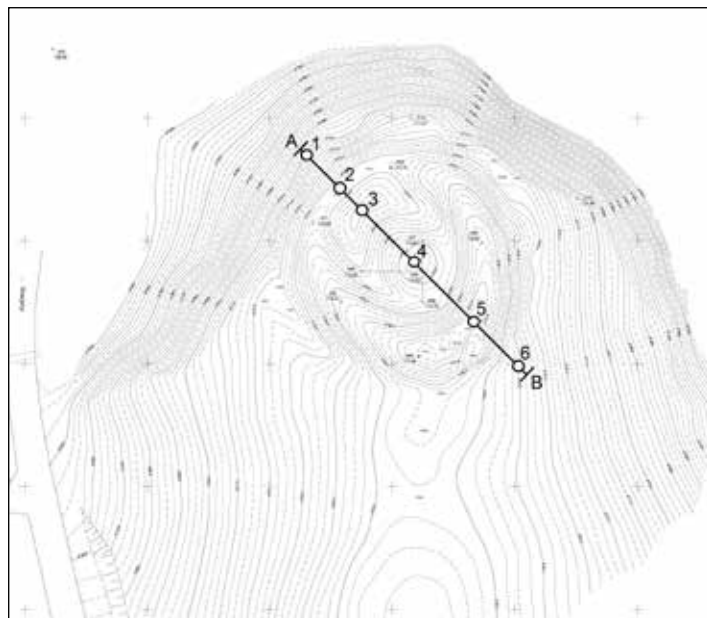
Ryc. 5. Grodzisko w Plichtcie na zobrazowaniu ALS (na podstawie materiałów CODGIK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 6. Przekrój grodziska w Plichtcie po osi zbliżonej do północ-południe (AB) i osi zbliżonej do wschód-zachód (CD) uzyskany z danych ALS (na podstawie materiałów CODGIK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 8. Przekrój geologiczny przez grodzisko w Plichtcie, st. 1: 1 - mułki; 2 - piaski i piaski z mułkiem; 3 - piaski z organiczną - wypełnisko fos; 4 - piaszczyste nasypy wałów (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

Ryc. 7. Plan warstwicowy grodziska w Plichtcie, st. 1 (wyk. J. Błaszczak) z zaznaczonymi miejscami wierceń geologicznych (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

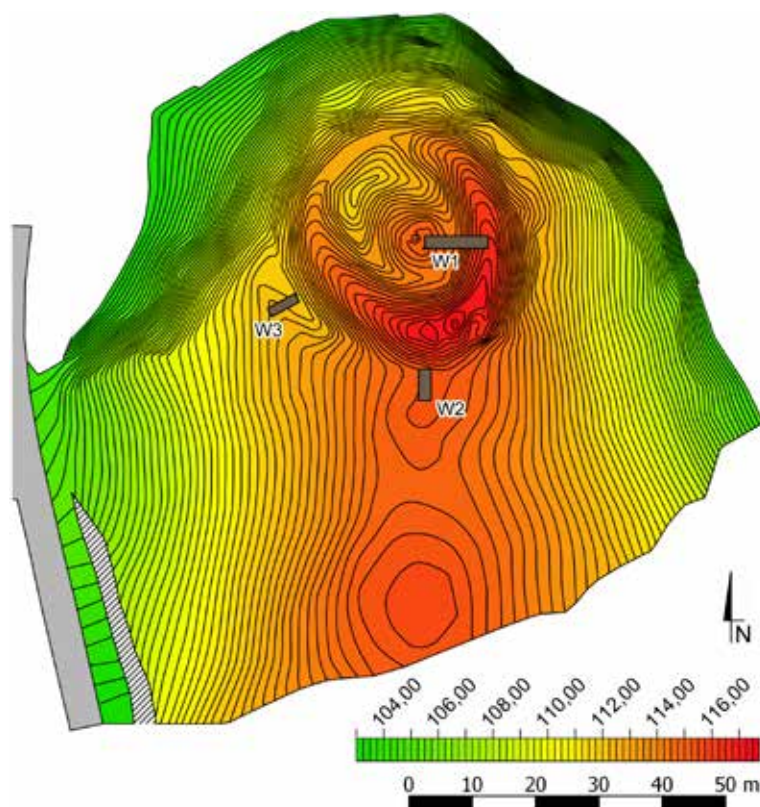
BADANIA ARCHEOLOGICZNE

RAFAŁ SOLECKI I JACEK WYSOCKI

Przebieg badań terenowych

Pomimo, że grodzisko znane było już przed wojną naukowcom niemieckim, a do rejestru zabytków zostało wpisane niedługo po jej zakończeniu, nie doczekało się regularnych badań archeologicznych do czasu realizacji projektu *Katalog grodzisk Warmii i Mazur*.

W trakcie badań przeprowadzonych w 2015 roku otworzono 3 wykopy o łącznej powierzchni 37,5 m² (ryc. 9). Wykop 1, o wymiarach 2 x 10 m, wytyczono na osi wschód-zachód, tak że jeden jego koniec nachodził na niewielkie wypiętrzenie w centralnej części majdanu, a drugi dochodził do osi wału od strony wschodniej. Wykop 2, o wymiarach 2 x 5 m, wytyczono na osi północ-południe u zewnętrznego podnóża wału od strony południowej. Wykop 3, o wymiarach 1,5 x 5 m, wytyczono na osi zbliżonej do północny wschód - południowy zachód, u zewnętrznego podnóża wału od strony południowo-zachodniej.

Ryc. 9. Plan warstwowy grodziska w Plichtce z zaznaczonymi wykopami badawczymi z sezonu 2015 (na podstawie pomiarów J. Błaszczyka, oprac. R. Solecki).

Stratygrafia stanowiska

W trakcie badań archeologicznych wydzielono łącznie 14 jednostek stratygraficznych, które podzielono na 3 główne fazy związane z użytkowaniem tego obszaru (tab. 1 i ryc.10).

Warstwy naturalne

W trakcie badań, jako warstwy naturalne zidentyfikowano warstwy silnie zglinonego piasku 7 (W1), 12 (W2) i 14 (W3). Ich naturalny strop odkryty poniżej nawarstwień wału osiąga poziom około 120,65 m n.p.m. W miejscu tym zaobserwowano także piaszczystą ziemię 6 (W1), która wytworzyła się na stropie warstw mineralnych i była humusem pierwotnym w momencie gdy rozpoczęto sypanie wału. Najwyższy punkt tej warstwy osiąga poziom około 120,95 m n.p.m.

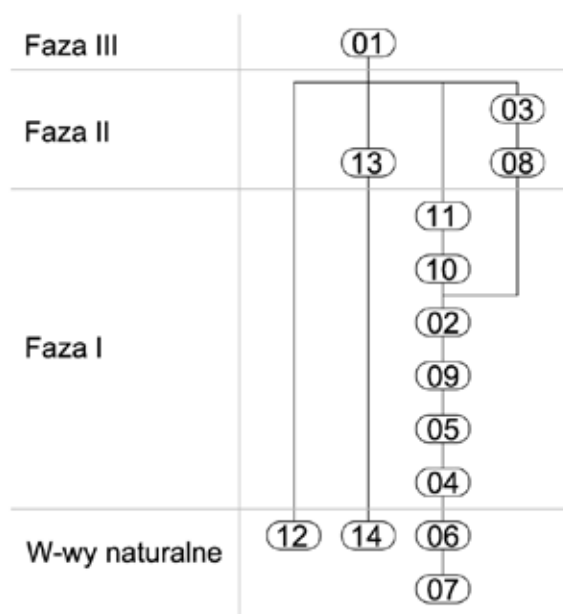
Faza I

Najstarszą wydzieloną fazą należy wiązać w budowę grodu. Warstwy z nią związane odsłonięto w obrębie wykopu 1 (ryc. 11). Tworzą je kolejne nasypy wału. W kolejności stratygraficznej są to lekko gliniasty

piasek 4, glina 5 i lekko gliniasty piasek 2. Wał umocniony był za pomocą ciasno ułożonego bruku 9 z kamieni o średnicy do 30 cm, którego pas o szerokości około 1,2 m zaobserwowano na stoku wału od strony wewnętrznej. Bruk ten występuje w obrębie warstwy 2, mógł więc być ułożony na stropie warstwy 5, a następnie nadsypany warstwą 2 lub być regularnie uzupełniany w trakcie sypania tej warstwy. Z tą fazą należy także łączyć kolisty w planie, U-kształtny w przekroju dół posłupowy 10, który zarejestrowano na szczycie wału. Wymiary dołu to średnica około 45 cm i głębokość do 25 cm, a jego wypełniskiem jest lekko gliniasty piasek 11.

Faza II

Faza II wiąże się z erozją umocnień ziemnych grodu po jego opuszczeniu. Warstwy z nią związane zidentyfikowano w wykopach 1 i 3. W wykopie 1 były to kamienie 8, o średnicy do 35 cm, luźno rozrzucone na obszarze majdanu, u podnóża wału grodziska oraz przykrywający je lekko gliniasty piasek 3. W wykopie 3 był to lekko gliniasty piasek 13. W warstwie tej natrafiono na jedyny odnaleziony podczas badań zabytek – fragment ceramiki wczesnonowożytniej, który można datować na około XVI/XVII w.

Ryc. 10. Plichta, st. 1. Diagram relacji stratygraficznych (oprac. R. Solecki)

Tabela 1. Katalog warstw z opisem poszczególnych jednostek stratygraficznych grodziska w Plichcie (oprac. K. Rabiega)

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedimentu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
1	-	1, 2	Całe stanowisko		Luźna ziemia silnie poprzerastana korzeniami; miąższość do 30 cm; humus leśny	10YR 4/2	-	2, 3, 7
2	-	1	Wał grodziska	X=430,9-435; Y=175-177	Lekko gliniasty piasek; miąższość do 35 cm; nasyp wału grodziska	10YR 4/3	1, 3, 8, 10	5, 9
3	-	1	Majdan i wał grodziska	X=425-431,6; Y=175-177	Lekko gliniasty piasek; miąższość do 55 cm; warstwa erozyjna	10YR 6/4	1	2, 8
4	-	1	Wał grodziska	X=432,7-435; Y=175-177	Lekko gliniasty piasek; miąższość do 70 cm; nasyp wału grodziska	10YR 4/3	5	6
5	-	1	Wał grodziska	X=431-435; Y=175-177	Gлина; miąższość do 40 cm; nasyp wału grodziska	5R 4/6	2, 9	4
6	-	1	Wał grodziska	X=432,4-435; Y=175-177	Piaszczysta ziemia; miąższość do 25 cm; humus pierwotny	10YR 6/2	4	7
7	-	1	Wał grodziska		Silnie zgliniiony piasek; warstwa naturalna	10YR 8/4	6	-
8	-	1	Majdan grodziska	X=426,8-431,5; Y=175-177	Kamienie o śr. do 35 cm luźno rozrzucone na obszarze majdanu, u podnóża wału grodziska; warstwa erozyjna		3	2
9	-	1	Wał grodziska	X=431,7-432,9; Y=175-177	Ciasno ułożony bruk kamienny z kamieni o śr. do 30 cm ułożony na osi N-S; umocnienie wału grodziska		2	5
10	10	1	Wał grodziska	X=433,4-434; Y=175,5-176	Dół, kolisty w planie, U-kształtny w przekroju; śr. ok. 45 cm, gł. do 25 cm		11	2
11	10	1	Wał grodziska	X=433,4-434; Y=175,5-176	Lekko gliniasty piasek; wypełnisko obiektu 10	10YR 4/2	1	10
12	-	2	Podnóże wału na S od grodziska	X=424-436; Y=152-156	Silnie zgliniiony piasek; warstwa naturalna	10YR 7/4	1	-
13	-	3	Podnóże wału na SW od grodziska	X=403,6-405,2; Y=164,2-167,9	Lekko gliniasty piasek; miąższość do 30 cm; warstwa erozyjna	10YR 6/4	1	14
14	-	3	Podnóże wału na SW od grodziska	X=400-405,2; Y=164,2-167,9	Silnie zgliniiony piasek; warstwa naturalna	10YR 7/4	13	-

Faza III

Najmłodszą fazę reprezentuje luźna ziemia 1 pokrywająca całą powierzchnię stanowiska i będąca współczesnym poziomem użytkowym.

Chronologia stanowiska

Wobec braku znalezisk zabytków i braku substancji organicznej, która mogłaby być datowana metodą radiowęglową, ustalenie chronologii grodziska w Plichcie, st. 1 jest niemożliwe. Fragment ceramiki nowożytniej znaleziony w warstwie erozyjnej narosłej po opuszczeniu grodziska stanowi jedynie *terminus ante quem* dla momentu opuszczenia grodziska.

Dzieje grodziska w Plichcie, st. 1

Gród w Plichcie jest ewidentnie tworem antropogenicznym, aczkolwiek ustalenie jego chronologii i funkcji jest bardzo trudne. Wynika to z braku jakichkolwiek warstw użytkowych w obrębie przebadanych wykopów, co jest zwłaszcza widoczne w obrębie fosy zewnętrznej, gdzie poza fragmentarycznie występującą w wykopie 3 warstwą erozyjną, bezpośrednio poniżej humusu występuje calec. Na przebadanym obszarze nie natrafiono w zasadzie także na materiał zabytkowy. Jedyne znaleziony fragment ceramiki pochodzi ze stratygraficznie późnej jednostki, inter-

pretowanej jako warstwa erozyjna, która powstała po opuszczeniu grodziska, nie może zatem stanowić przesłanki do datowania grodziska.

Wał zewnętrzny został usypany z materiału wydobytego z obszaru pomiędzy stożkiem w centralnej części majdanu a wałem. Materiał, z którego został zbudowany wał, jest taki sam jak calec, o nieco zmienionej barwie ze względu na domieszkę humusu w piasku nasypowym. Nasyp był usypywany bezpośrednio na humusie pierwotnym, który w postaci nieco ciemniejszej warstwy został zidentyfikowany nad poziomem zglinionego piasku calcowego znajdującego się pod nasypem wału.

Na podstawie formy obiektu można sugerować, że grodzisko powstało na przełomie średniowiecza i nowożytności, lub raczej w początkach okresu nowożytnego. Wieś Grążnice (Grasnitz) została założona w 1352 r. w wyniku nadania 11 łanów ziemi przez Wielkiego Mistrza Winricha von Kniprode czterem braciom pochodzenia pruskiego, których imiona brzmiały Grasin, Clauke, Jacop i Peter³. W tym samym roku założona została pobliska wieś Dąg (Dungen)⁴, której częścią była Plichta (Plichten) oraz położona około 1,6 km na południe od grodziska wieś Rapaty (Rapatten)⁵. Poza Łuktą (Locken) powstała w 1340 r.,

³ Hartmann 1967: 4, 109; Lietz 1976: 166.

⁴ Lietz 1976: 173.

⁵ Lietz 1976: 166.

w najbliższej okolicy brak jest miejscowości założonych wcześniej. Może to oznaczać, że obszar pomiędzy Jeziorami Szelań Wielki i Isąg nie był we wczesnym średniowieczu zasiedlany i mogły tam funkcjonować co najwyżej drobne przysiółki.

Gród w Plichtcie, st. 1 mógł być pierwotnie planowany jako siedziba rycerska, czy raczej szlachecka. Należał być może do rodziny wywodzącej się od jednego z braci o imieniu Grasin, po którym nazwana została wieś Grażnice (Grasnitz). Na wysoką pozycję tej rodziny wskazuje znaczny rozmiar nadania w wysokości 11 łanów, zwłaszcza w kontekście, że rodzina ta była pochodzenia pruskiego⁶. Pochodzenie rodziny może także tłumaczyć formę grodziska, która jest odmienna

od gródków stożkowych i założeń na planie kwadratu charakterystycznych dla inwestycji krzyżackich, a która nawiązuje do starszych form pruskich. W takim przypadku należy przyjąć, że po rozpoczęciu budowy grodu i usypaniu jego wałów projekt zarzucono. Stąd brak jakichkolwiek nawarstwień kulturowych. Inną hipotezą jest interpretacja tego obiektu, jako fortalicji nowożytniej zbudowanej dla krótkotrwałej ochrony jakiegoś oddziału wojskowego, lub też ochrony miejsca ważnego strategicznie w czasie kampanii wojennej. Po krótkotrwałym wykorzystaniu obiekt został opuszczony. Ta interpretacja może mieć związek z działaniami wojennymi z drugiej poł. XVII w.

Nie można jednak także wykluczyć znacznie starszej metryki grodziska i jego pochodzenia z wczesnej epoki żelaza lub z okresu wczesnego średniowiecza przedkrzyżackiego.

⁶ Hartmann 1967: 4, 109.

